

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Известна със слогана „Investing in the future of Bulgaria“

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Философски факултет
Специалност „ФИЛОСОФИЯ“
Учебна дисциплина
„СВЯТ, ЕЗИЦИ, ОНТОЛОГИИ“
Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

Тема 1.

РЕАЛНОТО

Анотация

Светът преди езика не е релевантен към специфични подредби на думите. *Той се оформя от човешката перцепция.*

Свят–светуване. Граматичната двойка съществително–глагол задава формата на концептуалната двойка свят–светуване. Тук светът се взема само *феноменално* – *както се явява*. Но не се развива трансцендентална феноменология и специално трансцендентална субективност срещу обективност. Не се развива каквато и да е априорна философска позиция, а се предлага мрежа от понятия, фиксиращи споделения от човешките същества свят. Този свят преди всяка наука или друга форма на описание е един и същ за хората.

План

Реалното – безотносителност и относителност

Феномени – обекти

Реалното – определеност и неопределеност

Свят, метафизика, логика

Лекция 1. РЕАЛНОТО

Реалното – безотносителност и относителност

Какво е реално?

Реален е светът-светуване.

Реално: свят, поток на света, светуване.

Реално реферира тук: феномени – обекти, цялостен свят.

Това понятие за реално е относително спрямо нереалното (виртуалното). Не можем да дефинираме ‘абсолютна реалност’, а само да посочим безотносително-реалното.

Реалното, светът, съществува-не съществува. Нямаме даден и неизменен свят, а форма на световия поток. Светът тече, запазвайки форма. Нямаме дадена и неизменна жива форма, а живееща форма (ресинтезираща се поради разпад форма).

Понятията, знаците, знаковите форми, са създания, включително познания, когато реферират, определят и подреждат феномени. Те са реални чрез смисъла си – феномен, обект, процес.

Реалното е не-виртуално. Реалното не е ‘езикът’, а ‘светът’ (сетивна реалност). Реално е *наличието на света*.

Реално е възприятие (обект) относно изказване.

‘Ментално – физическо’ не е реална опозиция. Няма граница в опита между ментално и физическо. Налице са сетивни форми на тялото и на средата.

‘Субект – обект’ не е реална опозиция. Няма граница в опита между субект и обект. Налице са тяло и среда.

Понятията не са ‘идеални’, ‘мисловни’ същности, а знаци, рефериращи обекти (феномени) в пространство-време.

Свят и жива форма

Дефиниция. Свят: Феноменално единство от преживявани форми.

Светът, какъвто го преживяваме, е органично цяло. Налице е жива континуалност, в която намираме пространствени и времеви форми.

Формите са динамични, динамиките са динамики на форми.

Динамиките на живите форми са насочени към ресинтез на живите форми.

Светът не е ‘наличното’, а постоянно синтезиращото се.

Дефиниция. Светуване: поток на света, феноменален поток.

Светуването е живееене, ресинтезиране на свят.

Запазване и цялостност на света. Светът се запазва такъв, какъвто го светуваме, докато сме живи. Той е такъв, каквото е съществото, което го светува.

Светът, както го живееем, е непрекъснат, цялостен, оформен. (Той се приема за красив, удивителен, прекрасен, съвършен. Самата красота е ефект на тази органична цялостност).

Тук ‘свят’ не реферира ‘всичко’, а ‘всичко живяно’. Наличното е актуално изпитвано, течащо заедно с нас, запазващо формата си в този поток.

Запазване на живота – ресинтез на формата. Животът се запазва, доколкото е възможно в условията на запазване на енергията и растеж на ентропията.

Запазването на живота не е безусловно, но е безусловен стремежът на всяка жива форма да се запази. При безусловното разпадане по силата на Втория принцип на термодинамиката това значи, че живите форми се ре-синтезират.

„Жива форма наричаме форма, чиято динамика е ре-синтез на самата форма срещу спонтанното ѝ разпадане“ (*Философия на относителността*, § 33). Това разбиране се оформя в *Граници на науката* (1995, § 4).

Изказването на света става в света. Когато говорим за света, ние не излизаме от него. Не можем да застанем ‘пред света’. Когато даваме знаци (думи, букви, цифри, числа) на

феномени, ние правим трансформация – проекция от феномен към знак, от реално към виртуално.

Безотносителност на реалното

Реалното не се създава. Реалното не може да се създава, унищожава, повтаря, коригира, заменя. Реално не можем да се върнем назад във времето, да създадем нов момент на мястото на преживения. Не можем да възстановим счупената чаша в обратен ход на времето на нейното счупване.

Не можем да създадем онова, което концептуализираме като гравитация, електромагнетизъм, силно и слабо взаимодействие.

Не можем да създадем живот. Не можем да създадем ‘стремеж към оцеляване’, инстинкт за самосъхранение.

Реалното не подлежи на алгоритмична обработка. Например образът на матрицата на фотоапарат не се обработва като квалия, а като виртуални параметри: яркост, тон, сатурация, контраст, рязкост и т.н. За сметка на това ние сме свободни да създаваме, променяме и заличаваме всичко, което получава смисъл от нас – виртуалното.

Светуването е корелирано с жизнен процес.

Светуването е корелирано с жизнен процес на жива форма – ресинтез на живата форма. Тази корелация е неясна, но е видно, че е налице: на определени феномени съответстват определени процеси в тялото.

Не казваме: „Светуването определя жизнен процес“.

Не казваме: „Жизненият процес причинява светуването“.

Не казваме: „Светуване и жизнен процес взаимодействат“.

Не казваме: „Светуване и жизнен процес са независими“.

Въпросната връзка свързва различни ‘измерения’ и изглежда не е изказуема коректно. Говоренето за виртуалното същевременно е и създаване на виртуалното. Говоренето за реалното не засяга реалното. В този смисъл редуktivните анализи на феномените като формални функции са несъстоятелно игнориране на реалното, а анализите на феномените като мозъчни процеси са некоректно смесване на планове.

Реално отношение. „Дефиниция. Реално отношение (връзка): единство на моменти като моменти в светуване.

Реална отнесеност/ относителност: определеност на моменти в светуване, смисленост“ (Философия на относителността, § 33).

Отнасянето към светуване е истинският акт, който определя и придава смисъл.

Принцип на реалната относителност:

Смисъл е момент в светуване.

Смислите се синтезират постоянно. От квалии спонтанно се оформят смислени цялости: възприятие, представа, мисъл; описание, обяснение, предвиждане; цел, проект; действие, дейност. Дори напълно несъзнателно, в сънищата, ние оформяме цели сюжети. Синтезът на смисъл е локален синтез на светова форма.

Синтез на смисъл е реферирането. Знак се свързва с квалия и така се синтезира смисъл. Свързването на знаковото със сетивното, на виртуалното с реалното, е ресинтез на жизнен процес като нещо цялостно.

Безотносителност на реалното. Живеенето ‘като това същество’ е преди отнасяне, определяне, осъзнаване. Ние не рефлектираме човешкото спрямо нечовешкото, а го *живеем непосредствено*. То даже не е отнесено към ‘субект’, не е интенция. В непосредственото реално светуване светът е безотносителен, единствен.

Но взето като фундаментално понятие, ‘да си това същество’ веднага въвлича в квази-метафизични дебати. Например анализът на Нейджъл, формулираем като ‘ментализъм’ или ‘субективизъм’, категоризира феномените в рамките на ‘ментално–физическо’, ‘субективно–обективно’. Изходът е да се приемат подобни изрази технически и експериментално, а не като

фундаментални истини или категориални позиции, фиксиращи за виртуалните двойки понятия отделни реалии.

Реално светуването е неотнесено. Неотнесено значи неопределено. Световата форма е неопределена.

Реална позиция. „Дефиниция. Реална позиция: момент-място на живеене като човешко същество: ‘аз–тук–сега’“ (*Философия на относителността*, § 33).

Светът е такъв, каквато е живата форма. В реална позиция ‘да си това същество’ не се променя и светът, който се изпитва, не променя своята форма.

Неотнесеност на реалната позиция. Реалната позиция не е видима като позиция.

Не са различни запазването и спонтанната промяна на реалната позиция.

Приема се, че: „Световите форми са едни и същи за различни позиции“.

Светът е единствен в тази неотнесеност. Светът не се осъзнава като относителен спрямо живата форма и съответно спрямо други живи форми.

Относително нереално. ‘Нереално’ реферира: халюцинация относно възприятие; илюзорно възприятие относно истинно възприятие; сънуване относно будуване; знак относно феномен; понятие относно реалност; артефакт относно жива форма.

Невидимост на граници. „Пространство-времето няма граници“ е израз на неотнесеността на живата форма. Ние сме ‘в центъра на света’, а граници са невидими.

Този свят реално не може да се определя спрямо други светове. Не преживяваме границите на света определено, оставайки в този свят. Не можем да променим формата на света. Не можем да променим формата на живота. Не можем да променим формата на пространството и времето.

Не можем да опишем и обясним света ‘като цяло’, в отнасяне с други светове или към нещо извън света.

Живата форма е винаги в центъра на координатна система, в която се определят смислите като жизнени процеси.

Изразите на реалната позиция са езиково относителни. „Светът е“; „Светът е един и същ“; „Светът е всичко налично“, като неотнесени, неопределени, са тавтологични.

Само граматически „ние сме в света“, „преживяваме света“ и т.н. Изразите са граматически натоварени.

Грамматичните форми, в които изразяваме тези положения, са условни, относителни, виртуални. Те създават виртуален смисъл на тавтологичните изказвания. Този смисъл не може да се взема като метафизически принцип или абсолютно определение.

Реално няма една дума, която да важи безотносително. Затова няма как да се нарекат безотносителните реалии адекватно. Всички онтологии, които казват нещо за света, са условни и относителни спрямо езикови системи. Няма перфектна форма, в която да се построи такава онтология, извеждайки положенията от някакви безусловни абсолютни начала.

Светът е отвъд категориална определеност. Това е така, просто защото светът не е съотносим с нещо друго. За категоризиране са нужни двойки – минималната структура, в която понятията се определят. Светът е отвъд категоризиране в ‘представяне’, ‘даване’, ‘интенция’, ‘отразяване’, ‘обективно съществуване’, ‘субективно съществуване’ и т. н.

„Светът е обективен“. Но също: „Светът е субективен“.

Ние сме ‘в света’, но сме и ‘извън света’. Всичко става ‘в света’, без там да намираме трансцендентален субект, на който светът някак се представя. Ние не сме ‘срещу света’, ‘пред света’ и даже не сме ‘в света’, защото светът със своето пространство е налице само чрез нашия живот. Ние не идваме някак отвън в пред-съществуващ свят, т.е. не сме ‘захвърлени’ или ‘поставени’ тук. Светът ‘идва’ заедно с нас.

Светът не е ‘външен’ или ‘вътрешен’. Няма категориална разлика между външен и вътрешен свят. Конкретно: тялото е в своя среда, изпитваното откъм самото тяло е различно от изпитваното откъм средата. Но „Светът се явява на човека“ разделя свят и човек.

Изразите, приети за ключови в това изследване като: „Светът се светува“ също са относителни – те са алтернатива на други изрази с единствената интенция да са свободни от метафизични предпоставки и по-сполучливи.

Формата на света се запазва. Можем да заместим Абсолюта с най-определената форма, с ‘формата на света’, съзнавайки, че това е отново приближение и че това е чисто човешка форма, при това ‘човешко’ не е съвсем определено.

Относителност

Относителност. Относително е всичко, което е и ‘това’, и ‘друго’, и нито е ‘това’, нито ‘друго’ без определено отнасяне. Определянето като ‘нещо’ и ‘друго’, без да засяга феномените, създава виртуални структури, които са динамични. ‘Нещо’ е ‘друго’ в друго отнасяне.

Човек е ‘човек’ само относно не-човешките форми, ‘Човек’ без други живи същества се свежда до ‘живо същество’. ‘Живо’ без не-живо се свежда до ‘съществуващо’, а ‘съществуващо’ без не-съществуващо се разтваря в неопределеност. Такава е виртуалната относителност.

Самите феномени, в своите реални форми, са взаимно отнесени. Зримото без звук, мирис, вкус и докосване се разтваря в ‘сетивно’, цвят без друг цвят се разтваря в безцветие. Такава е реалната относителност (свързаност).

Коректно се говори примерно в следната форма: „В отнасяне към В това е А, в отнасяне към С е D“. Реално отнасянето е синтез на най-малко два момента. Виртуално то е определение.

Отнасянето разтваря ‘предикацията на субекта’. То не се свежда до предициране, а обхваща всички възможни определения. Отнасянето е съотнасяне. Определянето е съопределяне. Тук не са различни субект и предикат.

Отнасянето разтваря ‘основата’. Да определим нещо значи да го отнесем към друго. Но няма нещо, което да наречем ‘абсолютна основа’, защото то би било безотносително, неопределено. На пръв поглед относителността е нестабилна и ни лишава от опора. Опората сякаш се дава от нещо безотносително, основно, фундаментално. Реално безотносителното е източник, но не и фундамент. Отнасянето е единствената ‘опора’. В езиците то е виртуално, във феномените – реално.

Неопределеността е фон на определеността. Определението е ограничение и отвъд границата е неопределеността. Неопределеността е неминуем фон на определеността – пространство без отнасяния.

Отнасянето разтваря ‘основанието’, ‘аргументацията’ и ‘критиката’. В подходяща схема можем да намерим основания на всевъзможни твърдения. В подходяща схема можем да аргументираме какво ли не. При подходящи предпоставки можем да доказваме и опровергаваем най-различни положения.

Предпоставките могат да варират неограничено. Няма безусловни изкази. Няма непоклатими положения. Няма абсолютни предпоставки. Светът просто не се реферира безусловно. Предпоставките се оправдават относително: в решаването на описателни и обяснителни проблеми.

Отнасянето разтваря ‘необходимите категории’.

Категориалните схеми са вариантни. Едни и същи феномени могат да се изказват в различни категории. ‘Причината’ – това е предшестваща форма-процес в серия форми-процеси. Но формите и сериите се дефинират от нас в отнасяния.

Няма определени безотносителни реалности. „Неотнасянето е неопределеност. Безотносителното е неопределено.

Следствие. ‘Безотносителните реалности’ са неопределени.

Няма определеност сама по себе си. Дори елементарните квалити: болка–удоволствие, топло–студено, синьо–жълто, се разпознават само взаимно. Формите са неопределени като ‘неща’ и ‘събития’ преди езика.

Това имплицира, че ‘безотносителните реалности’ са неопределени: Аз, Бог, абсолютен, субстанция, съвършенство, безкрайност. Тези понятия са отнесени с други понятия и чрез това се определят, но тогава престават да бъдат безусловни (Философия на относителността, § 62).

Феномени – обекти

Феномен

Феномените протичат и в този поток те не са Битие, а ‘съществуване-несъществуване’. И това е само маркер, а не категориална дефиниция.

Тук избягваме въпроса за ‘битието на съществуващото’. Съществуват, прехождайки, реални и виртуални форми в най-различни модуси: будно възприятие, спомен-очакване, представа, сънуване, халюцинация, илюзия, мисъл. Тук се приема разбиране за феномен без ангажимент към някакъв тип феноменология, а в най-простия смисъл на *явление* (*φαινόμενον* – Секст Емпирик) в опозиция спрямо *виртуална форма*, ноумен (*νοούμενον*). Това деление е използвано в подобен смисъл от Имануел Кант: „Реалното принадлежи към съществуването на нещата“ (Кант 1967, 262). „Във всички явления реалното, което е предмет на усещането, има интензивна величина, т. е. степен“ (Цит. пр., 254).

Феноменът не е ‘ноезис’ и ‘ноема’. ‘Ноезис–ноема’ (Хусерл) е деление в рамките на ‘Субект–Обект’, експлицирано в гносеологичен контекст.

Феномените са ‘единици на опита’. Те са подредени като множества свързани обекти и серии свързани процеси. Тези обекти и процеси синтезират сетивния свят.

‘Единиците на опита’ са определени като ‘обекти’, (неща, процеси), описуеми на естествен и научен език (Карнап, Куайн).

Целият този сетивен свят е адаптация, плод на еволюция, специфичен за определен вид.

Феноменът е свидетелство за себе си. Земята и небето, планините, реките и моретата, различните жизнени среди, растенията и животните, са феноменални форми, които са налице и не се различават за отделните индивиди и общности от хора.

Феноменът е реален и няма нужда от словесно утвърждаване или засвидетелстване, ‘доказване’. Той е свидетелство за самия себе си. Знакът е отнасяне, определяне. Определенията на ‘света’, ‘живота’, ‘съзнанието’ са виртуални.

Става въпрос за разлика между живеене и изразяване, сетивно и знаково, феномени и понятия (ноумени), реално и виртуално.

Свързване на знак с феномен. Реферирането на феномен със знак не променя феномена, не си взаимодейства с феномена, не става реалност заедно с феномена. Но феномен и знак интерферират, наслагат се и генерират ‘неща’ и ‘процеси’. В ума знак и феномен се осъзнават свързани. Знакът върви с феномена, доколкото има знак за феномена. Знак и феномен обаче имат различни форми – езикова и сетивна. Затова няма знак, който да засвидетелствува феномена, той не е ‘преносим’ в думите, а остава феномен.

Феномените не се делят на субект/обект. Небето остава небе, земята – земя, морето – море, планината – планина, камъкът – камък, реката – река и всички останали среди и тела остават същите за всеки здрав човек в будно състояние. Това е обективността на света. Обективността надхвърля описанията и мненията. Обектите са независими от нечия субективност.

Но навсякъде, където има обект, има и субект (Шопенхауер) и опитите да ги разграничим са неуспешни. Те се сливат във феномен. Твърдата опозиция субект–обект най-вероятно се корени в невъзможността да се излезе извън човешкото, извън живота тяло, което несъмнено се отделя от своята жизнена среда.

„Светът е обективен“. „Светът е обективен, независим от нас“. Тялото е в света като жива форма, която корелира с целия свят. Живата форма е ограничена в пространство и време. Самото пространство-време, както се явява, е ‘ограничено’: ‘нещо в себе си’, извън феномените, ги ‘причинява в нас’. Но ‘нещо’ е форма в пространство-време и затова не може да е ‘в себе си’. Нищо определено не можем да кажем за ‘онова’, което е отвъд светуването

като поток от феномени, отвъд пространство-времето. Дори самият израз ‘отвъд’, както и ‘в себе си’, са проекции на ‘отсам’, ‘за нас’.

Ние говорим рационално за минало и бъдеще, за невидимо малко и невидимо голямо. Това ние правим, доколкото експанзираме актуалното сега-тук в същата форма. Например проецираме наши мисли в умовете на исторически персонажи, за да разберем исторически събития. Проецираме наблюдаваните вълни във ‘микровълни’ и телата в ‘микрочастици’. Тези проекции са под въпрос. Те са оправдани, доколкото с тях свързваме възприемаеми феномени. Въпросът е в това, че свързването може да стане с различни междинни форми, с различни обекти и сили.

„Светът е обективен“ има относителен смисъл като независимост на формата и процеса на света от някакви субекти, решения или актове на избор.

‘*Метаморфоза на науката*’ – Иля Пригожин. Това е израз на Иля Пригожин от книгата *Новата връзка. Метаморфозата на науката* (1979, българско издание 1989). Във философския увод към книгата авторите пишат, че „днес ние сме стигнали до коренно различна теоретична ситуация, до представи, които поставят човека вътре в описвания от него свят и водят до разбирането за принципната незавършеност на този свят и неговото описание“ (Цит. пр., 25). Действително съвременната термодинамика заличава границата между неживо и живо, обективна и човешка реалност. Това е теоретично достижение, което *отслабва позицията субект–обект* след Теория на относителността и квантовата механика.

„Нещо е така, светът е такъв“ е рефлексия от позицията на живота, който *тече*, а не е. ‘Битието’ се регистрира на фона на ‘ставането’. ‘Е’ реферира процес, в който се запазва форма. Непосредственото усещане, разширено назад и напред времево, чрез памет-и-очакване, реферира ‘съществуването’. Една форма се разтваря и възобновява. Светът изчезва и се появява същият. Тази негова ‘таквина’ се постига в синтез и загубва в разпад.

‘Таквината’ не е неизменна и фиксирана даденост, а разпознаване на все същата форма в течащия свят. Дефинициите не засягат динамичната тъкан на реалността, а са знакови проекции, които създаваме и фиксираме, за да подреждаме опита.

Модуси на реалното. Светът не е монолитен, а съставен от живи потоци с различна форма, в които разпознаваме *модуси на реалното*: възприятие-спомен-очакване в будно състояние, сън-сънуване, представа-въобразяване-илюзия-халюцинация, мислене-говорене, действие. Това са групи феноменални форми, отчленени една от друга по-слабо или по-силно. Те могат да бъдат определяни различно с ‘еднаква очевидност’.

Тези модуси не могат да се изведат дедуктивно като необходими следствия от онтологичен принцип, но могат да се уловят в своите специфики. В тези модуси липсва очевидна определеност – налице е неопределеност и изглежда невъзможно да се подредят категориално.

‘*Acquaintance*’ – Ръсел. Бърtrand Ръсел в ръкописа *Теория на познанието* (1913) отбелязва: „Обектите на запознанството ‘acquaintance’) не могат да бъдат ‘илюзорни’ или ‘нереални’“. Обичайно е да се говори за сънищата и халюцинациите като за илюзии и да се разглеждат образите като нереални в някакъв смисъл, неприложим към обектите на нормалните усещания... Безсмислено е да се каже за такъв обект, че е нереален“ (Ръсел 1997, 110).

Трябва да се признае, че и сънищата, и халюцинациите имат своя реалност, различна от ‘acquaintance’ в будно състояние.

‘Абсолютна аподиктична предпоставка’ – Хусерл. В *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentalen Phänomenologie* (1936), Хусерл пише: „Чрез епохето аз съм се добрал до онази битийна сфера, която принципно предхожда всяко мислимо за мен биващо и неговите битийни сфери като тяхна абсолютно аподиктична предпоставка“ (Хусерл 1992, 96).

Там, където има една предпоставка, може да има и друга. Там, където има абсолютно, има и относително. Да, сферата на опита като обикновен сетивен опит предхожда науките и

езиците, но, изказана като абсолютна философия, вече е в пространството на относителните изкази и с това се анихилира смислово като всяка метафизика.

„Наивността на приказките за ‘обективност’, които преживяващата, действително конкретно постигаща субективност въобще не обсъжда, наивността на учения спрямо природата, спрямо света изобщо, който е сляп за това, че всички тези истини, които придобива като обективни, и самият обективен свят, който е субстрат в неговите формули (както като всекидневен опитен свят, така и като по-висшия понятиен свят на познанието), е негово собствено, създадено в самия него жизнено образуване (Lebensgebilde) - тази наивност, разбира се, вече не е възможна, щом в центъра на вниманието застане животът“ (Цит. пр., 134).

Това е наистина така.

„Това е една философия, която, противно на донаучния, а също и на научния обективизъм, се връща към познаващата субективност като мястото на всички обективни смислови образувания и смислови валидности и се заема с това да разбира биващия свят като мисловно и валидно образуване и по този начин да даде ход на един същностно нов вид научност и философия“ (Цит. пр., 138).

Но където няма ‘обективност’, няма и ‘субективност’. Връщането от обективност към субективност е оставане в дименсията ‘субект–обект’, защото обективност и субективност са едно цяло. Също така, където няма предикати, няма и субекти. „Връщането към допредикативния опит“ е разтваряне на ‘субект–предикат и на ‘субект–обект’.

Квалии

‘Квалиите’ е дума за означаване на моментите на опита.

Това не са абсолютни, неотстраними, нито ‘вътрешно присъщи елементи на опита’.
(Денет)

‘Квалиите’ са реални – знаците са виртуални. Единиците на опита се появяват и изчезват, нямат ‘Битие’, нито са ‘Небитие’.

Дишам, усещам болка, виждам червено петно, чувам звук, макар и да не го възприемам като музика. Квалиите не се пренасят от индивид на индивид, а се ‘споделят’ със знаци.

Реално е всичко, което се изпитва, случва в потока на света. Относно тази реалност езикът е виртуално подреждане на колективен живот чрез общуване. Словото определя траектории в съвместни живи процеси. ‘Езиковата общност’ реално е културна общност или ‘интерсубективност’.

Квалиите не са определими в категориални опозиции:

Ментално – физическо: Квалиите не са ментални, нито физически.

Субективно – обективно: Квалиите не са субективни, нито обективни.

Познание – обективна реалност. Квалиите не са познания, нито обективни реалности.

Необходимост – случайност. Квалиите не са необходими, нито случайни.

Квалиите се организират във форма на жизнени процеси: възприятие, представяне, мислене, поведение, действие.

Квалията не е дискретна и не е знакова, но е отличима, разпознаваема (виждам синьо, чета ‘синьо’). Потокът на преживяванията има форма на ред синхронни и последователни моменти, които синтезират форми и като цяло ре-синтезират човешката форма на света, който преживяваме. Феномените не се отменят, не се заличават, не се редактират като знаците.

Квалиите не са определими в категории. ‘Природата на квалиите’ не е категориално определима – те са живи моменти от светуване. Това не е определяне в някаква категория, а само изказ за реалността на квалиите като живи. Дефинициите на живота могат да са всякакви, но те не го засягат и затова са неудовлетворителни. Ние *не приписваме на квалиите тяхната реалност, а я намираме*. Но когато приписваме на квалиите категориални определения, ние само участваме в разговор за тях. Защото всички определения имат своята валидност чрез

квалиите. Не можем да ги определим по-адекватно в езика, отколкото те са определени реално. (Заплетената дискуссия относно ‘квалиите’ се обсъжда по-нататък).

С ‘квалия’ се посочва момент от реален феномен, а не се въвежда поредно епистемологично или онтологично понятие. Реалното не е тема за аргументация. Безконечните дебати относно съществуването, природата и дефинирането на квалиите унищожават смисъла на *посочването на реалното* като квалия. Не следва да определяме изпитването като ‘субективна презентация’, ‘обективно качество’ или ‘мозъчен процес’.

В когнитивните науки в традицията на материализма се постулира една верига с четири звена: светлина–око–мозък–цвет. От тези четири звена четвъртото не е на място. Никъде няма цвет редом до мозъка, а се изпитва цвет, съотнесен с мозъчни процеси.

Редуктивните програми за свеждане на цвета до вълни или до състояния на мозъка имат смисъл на изчистване на единен език и описание без пропадания. Обикновеното говорене се справя със ситуацията без недоразумения благодарение на мълчаливото споделяне на видимия свят. Но разбира се, в мозъка няма никакви цветове.

Реалното е изпитване ‘да си това същество’. „Реално е онова, което някое живо същество *изпитва* и не го изпитва никое друго в този свят: ‘да си това същество’. Реалното спонтанно престава да е реално и затова се ре-синтезира като реално. Всички същества се раждат, разпадат и възстановяват, като в края на краищата се разрушават. Хората дишат и се хранят, за да живеят. Хората съзнават, спонтанно губят съзнаването и го възстановяват. Хората заедно с всичко, което изпитват, се разпадат в смъртта.

Реалното не е нещо само по себе си, нещо обективно, нито пък е нещо чисто субективно... Реалното не е монолитно и безусловно отделено от нереалното – налице са различни модуси на реалност-нереалност“ (Философия на относителността, § 33).

„Какво е да си прилеп?“ – Томас Нейджъл. Томас Нейджъл в статията си „Като какво е да си прилеп?“ избира прилепа като пример за недостъпност на ‘като какво е да си’ в много различна и чужда на човека форма (“What is it like to be a bat?”). Прилепът се ориентира в пълната тъмнина на пещерното пространство с невероятно сложна и опасна форма. Той прави това със сетиво, наречено *сонар*, което анализира издавания и отразен от релефа ултразвук. Ние можем да проникнем в сонара до фини подробности в мозъка на прилепа, но няма никога да чуем повърхността на пещерата както прилепът я чува. Тази недостъпност отвън и неизбежност на сетивния свят отвътре е създала огромния въпрос душа–тяло.

В интересната си статия Нейджъл определя граница на физичното описание на съзнанието. Това е сферата на ‘феноменологичната реалност’, ‘субективните феномени’, ‘изпитването’. Тук проблемът е превъзходно формулиран и затова статията става фокус на дебатите за менталното. Решението на Нейджъл за нередуцируемостта на феномените е превъзходно. То отчита безбройните форми на ментален опит в безбройните същества.

„Можем да наречем това субективният характер на опита. Той не е уловен от който и да е познат, наличен сега редуктивен анализ на менталното, защото всички те са логически сравними с неговото отсъствие. Той не е анализируем в термини на която и да е обяснителна система на функционални състояния, или интенционални състояния, тъй като те могат да се припишат на роботите или на автоматите, които се държат като хора, въпреки че не изпитват нищо“ (Nagel 1974, 435).

Нейджъл не преустановява ентропията на дебатите, защото след него ‘неанализуемостта във функционални и интенционални понятия’ продължава да се анализира именно в такива понятия.

Може би това е, защото Нейджъл остава в рамките на дихотомията ‘ментално–физическо’, както и в опозицията ‘субективно–обективно’. Тази позиция е характерна и за съвременните философи, включително онези, които искат да избегнат свеждането на психичното до физично, но не искат да изпаднат в идеализъм. В този пункт аналитичната философия остава в рамките на класическата.

Но ние нямаме съ-поставени ментално и физическо, субективно и обективно. Нямаме субект някъде редом до обекта или срещу обекта.

Реалното – определеност и неопределеност

Естествена позиция

Запазват се формите на квалиите: спектър от цветове, пространствени форми, времеви серии.

Запазват се формите на емоции, мисли, актове, поведение.

Запазват се нагласи, навици, мисли, мисловни потоци.

„Светът е един и същ за различни индивиди“. Реалната позиция се локализира в пространство на множество позиции.

Оттук светът се приема за един и същ за различни позиции (перцептори, общности и култури).

‘Естествена позиция’. ‘Естествена’ е неотнесената позиция спрямо отнесената, реалната позиция спрямо виртуалната.

В тази позиция „светът е природа“. Той не зависи от това, в какви езици се описва и от какви перцептори се възприема. Всяка система на описание открива един и същ свят.

‘Аз’ означава ‘централна позиция’ спрямо други позиции. Естествената позиция на индивида ‘в центъра на света’ е видима във формата на естествените езици.

В граматиките са налице имена и местоимения, които изхождат от говорещия индивид: ‘аз’. Останалите индивиди се определят спрямо говорещия. Същото се отнася и за организацията на пространството и времето: тук–там, сега–тогава.

Налице е асиметрия между аз и другите (ти–той/тя/то–ние–вие–те) – всички определения се дават по отношение на аз. Това е смисъл, в който ‘аз’ може да се пише с главна буква: ‘Аз’.

‘Единен свят’ – функция от естествената позиция. Светът е единен и един и същ за една монистична, монологична и безотносителна система на описание.

Говорещият индивид запазва описанието на света, ако не се натъкне на бариера. В нова формулировка, отчитайки различните езици и системи на описание, този класически принцип ще гласи:

Оптическа илюзия на безотносителност на описанието

„Светът е един и същ за различни системи на описание.“

Оптическа илюзия на безотносителност на описанието. Ние допускаме произволно, че:

– аз, индивидът, съм самодостатъчен като субект на възприемане, мислене и изказ и на света;

– ние, хората, не се намесваме в света и нашите сетива са само медиуми за отразяването на един обективен, абсолютен, единен свят.

Това са изразите на неотнасянето в естествена позиция, която не съзнава относителността си.

‘Обективен свят’ е проекция на естествената позиция. В неотнесената естествена позиция се създава визия за *независим от съзнанието, човека и езика свят*. Тя изглежда очевидно вярна за античните мислители и учени, за християнските богослови и граматичи и за огромното мнозинство учени и философи на Новото време и съвременността.

Тази визия се корени в ‘несъзнавана оптика’ на естествената позиция.

‘Обект–субект’ – опит за отграничаване

Експеримент. Нека опитаме да разграничим обект и субект феноменално. Къде във феноменалния свят е границата между обект и субект? Къде е границата между виждане и виждано?

Единствено границата между виждащо тяло и среда отговаря на подобно деление. Но тук не е налице субектът, който вижда видимото: тяло и среда са феномени за външно възприемане.

Това тяло, което вижда обектите, може да се нарече ‘субект’, а средата, в която са обектите, ‘обективен свят’. Но това вече не е онтологична, нито епистемологична структура.

Релативистична илюзия. По силата на делението субект–обект осъзнаването на относителността води до приемане на обратна илюзия: *Няма обективен свят, а всичко е субективно*. Няма ‘истинно описание’ и всички описания са случайни, както и всички субекти (Ричард Рорти).

Това не може да е така, защото ние, хората, споделяме човешки живот в човешки свят. Не може да опишем произволен свят, в който примерно да не падаме като тела или в който да не виждаме цветовете.

„Езикът не се намесва в света“. Доколкото разбират думите по един и същ начин, без радикални недоразумения, хората от една езикова общност приемат, че езикът не влияе върху картината на света. Ние допускаме, подведени от невидимостта на Аз и Ние за самите себе си, че:

Езикът не се намесва в света и различни езици без проблем описват един и същ свят. Езикът е само отражение на съществуващия независим свят. Думите са само знаци и изразяват мисли.

В действителност думите са моменти от жизнен процес – биография-и-общуване, в които хората живеят и споделят живот.

Говоренето не е просто означаване, а определяне на форми и процеси: експресии на kvalии, разпознаване на неща и събития, споделяне на въпроси и отговори.

Утвърждаването, питането, отговарянето; желанието, молбата, заповедта; проектирането и действаването с думи – всички тези езикови актове – не са знакови феномени, а актове в комуникации, смисли.

Смисълът е жизнен процес. Да има нещо мисъл значи да е ясно за какво е. Това ‘за какво’ е въпрос относно мястото на форма или процес в ресинтеза на света-живот. Смисълът се определя в отнасяне, в определен жизнен процес: нещо, процес; възприятие, представа, мисъл.

Самият свят-живот няма към какво да се отнесе, за да получи смисъл. Такова отнасяне е трансцендиране в нещо извън света. То е виртуално.

Мистерията на света е отвъд ‘смисъла’, защото всички постижими смисли са в света. Смислите се влагат от нас в нещата, които правим и намираме. Ние не можем да огледаме и осмислим живота като цяло и някак отстрани. Той надхвърля нашето разбиране и смислообразуване даже поради това, че дава смислите.

„Животът не ни дава ни най-малък повод за ‘цялостно осмисляне’ и адекватна оценка, затова е безценен. Той е просто ‘дар’, ‘безусловно налично’, непредикативно, вън от характеристики спрямо нещо по-висше. Животът е ‘смислен и безсмислен, понятен и непонятен, хубав и лош, радост и страдание, приключение и досада’ и каквото искате. Всички тези характеристики са приложими само като конкретни страни на моменти от нашия живот. Има смисъл всяко нещо, с което живеем, и все пак животът като цяло е отвъд смислите“ (*Decogito. Отмисляне на измисления свят*, § 468).

Реално отнасяне: пространство-време. Веднага щом като се определи, реалната позиция се отнася. Първото определение може да се изрази така: ‘сега-тук’. ‘Сега-тук’ относно ‘тогаватам’ става център. Появява се ‘аз’: „Аз сме в центъра“. Това първо отнасяне реферира тялото, с което е съотнесен светът. Тук няма нищо трансцендентално: трансцендентално–емпирично не се различават.

Реалната позиция се определя и оформя отношения (връзки). Ние преживяваме последователност от определени различни kvalии, неща, процеси. Ние преживяваме локализация на различни форми. Свързват се форми и процеси едни с други в групи и серии. Така се оформят ‘пространство’ и ‘време’.

Формата на света се запазва в световия поток.

Движейки се пространство-времево, оформяйки световия континуум, нашата позиция е аналогична на инварианта ‘инерция’ ‘равномерно праволинейно движение’. Аналогията е по силата на инварианта, относно който се определят различни положения и движения.

Позицията се променя, но ние не си даваме сметка за това. Когато определяме състояния и процеси, ние се поставяме в позиция, аналогична на нулата на координатната система.

Осъзнаваме света като оформен и разчленен поток и се ориентираме в него, пазейки живота. Поддържаме пропадация перцептивен свят и това преживяваме реално като време. (Това е граматически условно).

Можем да формулираме: „Формата на света се запазва в световия поток“.

Естествената нагласа е спонтанна и неотнесена, описуема като спонтанно усещане, възприятие и описване в естествен език. Светът е един и е същият за една неотнесена позиция. Говорещият индивид запазва възприемането и описанието на света, ако не се натъкне на бариера.

Неотнесената позиция е естествена нагласа относно всичко налично като ясно само по себе си. В тази позиция ние споделяме един и същ свят.

Светът е един и същ сега и завинаги, тук и навсякъде.

Светът е един и същ за различни перцептори и описания.

Светът е един и същ за различни хора, общности, култури, езици.

Класическа езикова инерция. Всеки езиков индивид или общност запазва позиция, докато не му въздейства външна сила (докато не срещне комуникационна или дескриптивна бариера) (Философия на относителността, § 24)

Айнщайнова формулировка е: „Законите на физиката са едни и същи за една инерциална система“.

Формите са едни и същи за една и съща позиция.

Реална относителност в потока на живота. Преживяват се квалитет спрямо друга квалитет, пространствена форма спрямо друга, времеви момент спрямо друг.

Така е налице взаимна зависимост, оформена като пространство-времева структура. В света са налице групи форми и серии процеси, различени и поставени едни до други и едни след други.

Това е аналогично на континуума на гравитационните маси, които си взаимодействат. Този континуум е ‘изкривен’ спрямо едно идеализирано, независимо от нас пространство-време.

Така континуумът на реалния свят е ‘изкривен’ от живата форма, ‘светово поле’.

В наличните до нас други хора и не-човешки живи същества ние осъзнаваме относителността на световите форми за тези различни същества. Осъзнаваме, че всяка жива форма има ‘свои квалитет’, ‘свои феномени’. Това се осъзнава в процеса на споделяне на света.

Реална относителност: граници на относителността. Ако „всичко е относително“, то „всичко е всякакво“ в произволно различни отнасяния. Но това не е така.

Не е относително, че живеем като човешки същества, че виждаме в три двойки основни цвята, че чуваме честоти от 16 до 20000 херца, че ляво и дясно са асиметрични.

Феноменалният свят е определен от форма, от жива форма, от човешка форма. Проектирано върху неутрална среда, това значи, че ние ‘подбираме’ само определени аспекти, за да оформим феномените. Светът не е безформен хаос, а структурирано цяло. Не всичко може да става друго (при смяна на отнасянето), защото някои отношения са невъзможни. Лявото за мен в една позиция не може да стане дясно за мен. Червеното и зеленото не могат да сменят качеството си само чрез промяна на отнасянето. Не можем реално да пътуваме назад и напред във времето.

Реалната относителност имплицира граници на относителността. Определеност на моменти в жизнен процес означава винаги определеност в жизнен процес на една жива форма (човек).

Не можем чрез промяна на отнасяне да се превърнем от човек в друга форма.

Планове на реалност

Дефиниция. План на реалност: феноменално единство, относително цялостно и обособено от останалите феноменални единства.

‘Планове’ на реалност реферира: феноменален свят (възприемане) в будно състояние, съновидение (сънуване), изменени състояния (халюцинация, дълбока медитация и т.н.).

Плановите на реалност образуват група. Между тях има органична връзка, но няма интерференция.

На различни планове на реалност съответстват различни режими на функциониране на главния мозък, регулирани от ретикуларната активационна система.

Степени на реалност. Повече реалност има онова, което се запазва повече в потока на живота.

Повече реалност има онова, което е едно и също за различни същества, за различни хора, за различни общности, на различни места.

Повече реалност има ‘природата’ в сравнение с ‘културата’.

Повече реалност има сетивното в сравнение с мисловното.

Повече реалност има мисловното в сравнение с говоримото.

Повече реалност има действието в сравнение с говоренето.

Повече реалност има онова, което не зависи от човешките действия: гравитацията, разпадането, другите физични процеси.

В колективния живот най-висока специфична колективна реалност има споделеното описание, и преди всичко местния език. Дори възприятията се интерпретират според колективното локално и моментно описание.

‘Реалното’ като конвенция. Реално относно нереално в колективния свят е онова, което възприемат всички, повечето, мнозинството.

Илюзията е илюзия относно реалност. Няма безотносителна илюзия. Безсмислено е да се каже: „Светът е илюзорен“, ако няма неилюзорна реалност извън света.

„Реалността е илюзия“. В сутрите на ведантизма светът се окачествява като ‘илюзорен’ (Maya). Но това е определение относно окачествяването на света като абсолютно реален. Не може безотносително светът да е ‘илюзорен’.

Ако реалното е илюзорно, тогава по диалектиката на понятията и по смисъл трябва да има нещо реално, неилюзорно, отвъд реалното. Но то вече не е свят в разбираема нагледност.

‘Свят сам по себе си’. Ако приемем, че светът е пред-перцептивен и независим от възприятието, тогава възниква непреодолимия проблем да обясним възприятието като явяване на нещо невидимо само по себе си, нечуваемо, несетивно и невъобразимо, немислено, и т. н. Необходима е ‘гледна точка’ извън гледната точка, за да разграничим възприемането от възприеманото.

Теоретично науката прави тази обективация, и тя е оправдана, доколкото изразява ограничеността на феноменалното на фона на една надхвърляща ни реалност. Но емпирично тази обективация не променя феноменалното.

Светът се разпада и ресинтезира

Светът има форма, но не е фиксиран, а плава между разпадане и възстановяване. Както светът се разпада пред нас, така се разпада и в нас: усещанията удостоверяват и мамят, възприятията са реални и илюзорни, мислите са верни и погрешни, действията са рационални и нерационални.

Жизненият процес е напрегнат и обременен от разпадането. Тялото приема свободна енергия и отделя ентропия. Заспиваме и светът се губи сетивно и мисловно. Събуждаме се и светът се появява сетивно и мисловно.

Нашите описания не следват фиксирана определеност на самия свят, а фиксират запазваща се форма в плаващо многообразие. В таксономията се преливат таксони, във физиката на елементарните частици се превръщат частици. Ние не можем да измерим енергията на Вселената и да докажем с това, че тя е неизменна.

‘Единение със света’. Мистичното ‘единение със света’ в мигове на ‘просветление’ изразява осъзнаването на липсата на абсолютни граници в света. Но липсата на абсолютни

граница не значи, че всичко е Едно: всичко е и едно и много, и нито едно, нито много. Там, където е определимо Едно, то е определимо спрямо много.

Pratītya samutpāda (зависим произход) = *относителност*.

„*Anika*“ е обикновена представа за света като поток в традиционната и будистката индийска мисъл, а близкото по значение *pratītya-samutpāda* е преводимо като ‘зависим произход’, *взаимна зависимост*. Не обаче диалектичното ‘ставане’ и ‘взаимодействие’ е, което будизмът има предвид, когато говори за ‘аника’ или ‘*pratītya samutpāda*’ (‘зависим произход’). Това е потокът на света отвъд битие и небитие в техния синтез, неразличимост на битие и небитие. Това в Махāяна е ‘шūнйā’, ‘празнота’, а не движение на възникване или унищожаване. Това даже не е промяната, а е потокът на света.

Ранната будистка литература разглежда следната верига на зависимости, които задвижват съществата в света на самсара: нагласа–познание–незнание–усещане–възприятие–мислене–съзнание–раждане–стареене–страдание–смърт–раждане... Това е веригата на живота и-смъртта, а не е верига на ставане или възникване подобна на възникването на формите от други форми.

Санскритският термин ‘*pratītya samutpāda*’ – зависим произход – е понятие за взаимната зависимост на нещата, което отхвърля пораждането и изчезването.

В наши координати това е относителност. Нещата се ‘пораждат’ при съотнасянето им в реален свят и във виртуално описание.

Линиите на ‘зависимостите’ не са фиксирани. Те са само ‘намеKNати’. Можем да ги начертаем там, където насочим вниманието си и тези линии се определят силно от езика. В различни езикови мрежи или концептуални схеми разпознаваме различни зависимости и даже различни обекти.

‘Зависимостите’ са важни за живота отношения и връзки, жизнени културни процеси, интендирани от хората в процеса на съвместната им дейност. Разбира се, ние не ги измисляме произволно, но ги избираме от необятния свят.

Експеримент. Избираме серията: семе–кълн–растение–плод–семе. Но при това пренебрегваме безкрайното множество от условия: слънце–топлина–почва–вода с минерали и храни–водороден двуокис–изяждане на плода (опрашване) и т.н. и т.н. Следователно избраната верига е фрагментарна като относително описание.

Светът не различава никак в себе си ‘множества на условията’ и ‘вериги на причините’. Ние обособяваме вериги от причини и следствия при фиксиране на условия така, че да синтезираме описания и действия. В случая веригата: ‘семе–кълн–растение–плод–семе’ се осмисля на ниво: засяване–отглеждане–прибиране–засяване.

Всеки етап изисква предишния при някакви стабилни условия. Но това изискване отваря границите между етапите и те стават едно цяло – верига. Звената на веригата взаимно се определят като моменти в осмислена серия.

Неопределеност отвъд феномените. Навсякъде в нашия свят при повече енергия формата се променя и границата се преминава, освен границата на човешкото.

В дълбочина се оказва, че няма такива миниатюрни телца или миниатюрни вълни, а има неопределени отвъд експеримента ‘микрообекти’. Експериментално са налице феномени на макро-ниво: следи на дисплеи от мехурчести камери.

Преходът от неопределено към определено не е определен.

Неопределеното няма очертания и не можем да определим къде започва определеността на фона на неопределеността. Определеността сама определя това начало.

Не можем да извеждаме определено от неопределено. Не можем да извеждаме изказвания от феномени. Изясняването, изказът, подреждането и правенето в този свят, което синтезира нови определености, е неопределено с всеки акт на въвеждане на нова определеност.

Преобразованието от една форма към друга се губи от определеност.

Преход от ‘в себе си’ към ‘за нас’ е неопределен. Не можем да извеждаме феномени от физични структури (цветове от дължини на вълните).

Това значи, че не можем да определим начало на света отвъд наблюдаваните негови следствия. Големият взрив е определим спрямо наличните сега космически лъчения.

Не можем да променяме самата форма на света.

Това има огромни следствия. Проектите за свят или за коренна промяна в света са утопични, несъстоятелни. Защото във всеки проблемен пункт, когато проектът се прави или осъществява, могат да възникнат неопределености, които се снемат с нови определяния.

Началото е неизвестно. Възникването на Вселената, Произходът на живота, Гenezисът на съзнанието, са мъчителни въпроси за процеси, които не са достъпни. Произходът на живота е неясен и неизвестен, както и произходът на света. Тези проблеми са теоретични и като такива са проекции на емпирични наличности.

Поддредането на свят–живот–човек в йерархия е теоретична проекция – то е резултат от еволюционна визия.

Във всичко светът може да ни изненада. Причините и условията могат да са едно цяло, но и това цяло не е изолирано и не е значи ‘едно’. Понятията може да са едно съгласувано цяло, но това не гарантира, че светът ще ги следва.

Силни експерименти, природни катаклизми, неочаквани промени, незабележими трансформации разбиват досегашните понятия за света. Странни явления се показват в несъвместимост с обичайния ред в света: някои хора разпознават чужди мисли, други местят леки предмети с мисъл, трети се повдигат от земята и т.н.

Не е ясно ‘защо нещата са така’. Светът е неизвестен, защото не е ясно защо нещата са така, а не иначе. Тук забелязваме виртуална проекция: питаме за света така, както питаме за нещо в света. Но питайки каквото и да е, ние сме в позиция ‘в света’.

Не е ясно защо има живо и неживо, раждане и смърт. Не е ясно защо има форми и цветове, пространство и време. Не се знае нищо за ‘възможността на световете’. Не е известно дали има нещо отвъд този свят.

Каквото и да обясняваме в света, ние използваме неговата форма, която остава необяснена. Само устойчивостта на света спрямо крайния човешки живот ни кара да привикваме с него и да забравяме чудото му.

Проумяването не помага да се разбере защо например дадена дължина на вълната отговаря на червен цвят, защо солта има именно солен вкус, как мисълта и волята задвижват мускулите на ръцете и краката, как невъобразимо сложните молекулни структури и реакции в нашето тяло се поддредат така, че да се поддържа живота на едно изумително перфектно живо тяло.

„5. 634 Всичко, което виждаме, би могло да бъде и другояче. Няма а priori ред на нещата“ (Витгенщайн, ЛФТ).

Светът реално не е разделен на ‘равнища’. Съвременните научни понятия разделят феномените на ‘физични’, ‘химични’, ‘биологични’, ‘социални’, ‘психични’. Това е рационално – в различни групи отношения се идентифицират различни обекти и процеси, за да се подредят. Това са теоретични области от понятия.

Но самият свят не е разделен на такива равнища. Той не е определен като физичен, биологичен, психичен или психо-физичен. Човек не е разделен на физично, биологично, психологично и социално. Къде в молекулата на ДНК са отделени електроните, химичните връзки и биологично значимите форми? Когато наблюдаваме клетката, не различаваме химичното от биологичното като качества. Виждаме молекулни струпвания, форми и динамики. Къде е тук химичното, къде е физичното и къде е биологичното? То е в описанията, обособяващи групи от феномени.

В живата клетка са налице форми на различни нива – например първична, вторична, третична и четвъртична структура на белтъците. Тези структури са едни и същи форми, различно определени в различни отношения. В единия случай това са ‘химични вещества с

определен състав’, във втория – тяхната ‘стереохимична конформация’, в третия – тяхната ‘пространствена ориентация’.

Свят, метафизика, логика

Метафизичните полюси се пораждат и анихилират взаимно.

Ако реалното е материя, духът е нереален. Но ако няма дух, материята не е материя.

Ако реалността е обективна, то субективното не е реално. Но ако няма субективно, обективното не е обективно.

Ако реален е субектът, то обектът е нереален. Но ако няма обект, субектът не е субект.

Когато за реално се обявява един от два полюса, възниква тяга към другия полюс и той става нереален. Но неговата нереалност оставя първия полюс без отнасяне, без определение и той се анихилира.

Затова антиномиите са празни, ако се вземат като положения за нещо абсолютно, безотносително реално.

Фантастичното е проекция на реалното. Няма нищо фантастично, което да не е съставено от реални елементи. Няма нищо измислено, което да не прилича по форма на реалното.

Драконите са летящи гущери, които бълват огън. Кентаврите са същества с тяло на кон и глава на човек. Сирените са жени с опашки на риби. Тролите са малки черни зверчета като големи котки с хуманоидни лица. Извънземните са причудливи създания от парчета земни форми на живот. И т.н. и т.н...

Именуването на реалното е виртуално. Формите са реални и това е нашата когнитивна опора. Можем да ги възприемем като реални, без да ги описваме и обясняваме. Но веднъж определени с име, като понятия, във формите се внася виртуалност. В момента, в който ги определяме, те се включват в езиково структуриран свят, в колективно организиран жизнен процес. Те се подвеждат под категории: неща и процеси, свойства и отношения, причини и следствия, средства и цели.

В дименсията свят–език отнасяме виртуалното към езика, защото ако то е налице още преди езика, то се слива с реалното и се обезсмисля двойката понятия реално–виртуално. Но в дименсията на модусите на светуването сънуването ще е нереално (виртуално) спрямо будуването.

Изказите на света са моменти от общуване. Това, което казваме за света, има значение в разговор между събеседници. Едно изказване се съотнася с друго. Една онтология се съотнася (противопоставя или съгласува) с друга. На определено място в определен момент се казва нещо за света в отговор на други казани неща. Когато някой каже: „Ние сме в света“, има смисъл да се отговори: „Но аз не се различавам от света, затова ми се струва, че светът съвпада с нас“. Този отговор е безсмислен, ако се вземе за ‘абсолютна истина’ вън от разговора.

Неопределеността на света като цяло предполага множество възможни описания и действия.

Феномените са съотнесени в една (човешка) форма.. Феномените са разграничени в нашите усещания и оттам във възприятията. Тези очертания са съотнесени с телесни процеси и специално с мозъчни процеси на вида *Homo Sapiens*.

Редукция на същностите

Същностите са виртуални понятия, които служат за подреждане и редуцират хаоса. Многото същности не редуцират хаоса, а го запазват.

„Няма всеобщо, необходимо и причинно“ – Витгенщайн. *Логико-философски трактат*: „б. 1231 Това, че нещо е общо, означава само, че то важи по един случаен начин за всички неща“ (Витгенщайн 1988). Няма нищо ‘всеобщо’. Няма как да намерим една и съща определеност във всичко, щом самата определеност липсва. Няма нито една определеност,

която да не се губи някъде по веригата на нещата. Всеобщото е артефакт, след като сме дефинирали една област от неща, които са в случая приети за ‘всичко’. Тогава дефинираме или извличаме дефиниция на общото между всички тях.

Причинност – асиметрия. „б. 3611. . . Там, където се казва например, че нито едно от две дадени събития (които се изключват взаимно) не може да настъпи, тъй като няма никаква причина за това, едното да настъпи преди другото, там всъщност става въпрос за това, че едното от двете събития не може да бъде описано абсолютно никога, ако няма налице някаква асиметрия между тях. И ако такава асиметрия има, то ние бихме могли да я схванем като причина за настъпването на едното събитие и за не настъпването на другото“ (Витгенщайн 1988).

Няма нищо ‘необходимо’. „б. 37 Не съществува принуда, според която нещо трябва да се случи, тъй като се е случило нещо друго. Има само логическа необходимост“ (Ibid.). Две събития никога не са свързани с необходимост поради простото съображение, че няма толкова добре определени неща, че те да се повтарят, за да можем да кажем, че те винаги вървят заедно или едно след друго.

Необходимостта остава да обитава единствено създадените от нас знакови системи. Аналитичната необходимост се основава на дефиницията.

Във физиката исторически се заменят едни ‘същности’ с други. ‘Гравитационното поле заменя ‘гравитационната сила’. ‘Триплет в ДНК’ заменя ‘ген’. Това подсказва, че прогресира едно описание на форма в света, но е ясно, че не може тези различни същности да са на едно място.

В психологията се създават понятия за същности като ‘мотиви’ – психични двигатели на поведението. Реално ние не намираме ‘мотиви’, а ги разпознаваме в теоретични схеми. Ние изпитваме страх и гняв, радост и болка, и те наистина задвижват нашето поведение, но не намираме ‘потребности’, ‘интереси’, ‘цели’ като някакви същностни образувания. Това не е критика на въпросните понятия, а само отстраняване на ‘същностите’.

Границата на света не е фиксирана. Не може да се намери линия или пространство-времева форма, която отделя света от нещо друго. Нашата позиция е корелирана с феноменалния свят и определенията му се дават именно от тази ‘вътрешна позиция’. И чистото мълчание, и немисленето ни оставят в този свят.

От друга страна ние сънуваме и имаме гранични преживявания в състояние на клинична смърт.

Самата идея за граница е обвързана с ‘вътре’ и ‘вън’ и с това е очевидно неприложима към света, а само към форми в него.

Неопределеност на ‘света като цяло’. Светът се изплъзва от безусловни определения: ‘съществуване–несъществуване’, ‘битие–небитие’, ‘реално–нереално’, ‘субект–обект’, ‘душа–тяло’, ‘вътрешен–външен свят’. Светът се изплъзва от ‘битие в света–битие извън света’.

Онтологите не могат да надскочат езиковите условности и граматичните форми, а в рамките на тези форми може да се кажат най-различни, несъвместими неща за света.

Ако има ‘възникване на света’, то е раждането. Феноменалният свят не съществува като трансцендентен обект, а пулсира в самото питане за неговия произход. В подобен смисъл Хайдегер определя *Dasein*.

Доколкото светуването е ‘успоредно’ с живеенето на тялото, феноменалният свят възниква с раждането. Това изглежда съвсем неприемливо за отворения към обективното ум, но нагледът винаги трябва да се държи ‘под око’. В този смисъл Произходът, както и Краят, са ‘лоши въпроси’.

Да се пита за произхода на света без човешкия живот може само във виртуална проекция на реална ситуация: тук и сега.

Светът ‘мълчи’. За всичко трябва да се ‘допитваме’ до света. Ние се ‘допитваме’, предполагайки и наблюдавайки, като организираме експерименти, издигаме хипотези и правим систематични проверки.

Светът, какъвто е налице, не казва нищо. В него няма грам език и логика. Ние, като част от света, сме съотнесени с целия свят и питайки, проектираме изрази. Отговорите формулираме така, че да изразяват онова, което светът показва.

Светът ‘показва’. От самото начало в света на хората има само такива неща, които се виждат ясно от всички преди описание, обяснение и най-малко спорове и интерпретации. Можем да бъдем сигурни, че теории, които напускат този свят, без да запазват нишка към определен опит, са неверни и светът няма да се ‘произнесе’ ясно в полза или срещу някоя чисто спекулативна теория.

‘Скритост’ и ‘откритост’ – Хайдегер. В *Битие и време* (1927) Хайдегер спекулира с ‘феномен’ до степен да го приравни с неговото противоположно: ‘същност’. „По същество ‘зад’ феномените на феноменологията не стои нищо друго, но пък това, което ще трябва да стане феномен, може да бъде, не ще и питане, скрито. И тъкмо затова, защото феномените не са дадени най-напред и най-често, е нужна феноменологията. Закритост [затуленост, прикритост, Verdecktheit – б. прев.] е противоположното на ‘феномен’ понятие...”

Съществува дори възможността, биващото да се показва като такова, каквото то само по себе си не е... Само доколкото нещо изобщо по самия си смисъл претендира да се показва, т. е. да бъде феномен, то може да се показва като нещо, което не е, то може ‘само да изглежда така както’...“ (Хайдегер 2005, § 7, 36).

Това спекулиране унищожава смисъла на ‘феномен’ като ‘явление’, а не ‘нещо зад явлението’. То е резултат от субстанциализиране на ‘нещо’, което ‘се явява–скрива’. Граматичната разлика между явяващо се и явяване е виртуално проектирана като традиционната метафизична отнесеност между същност и явление.

Битието се скрива. „То се скрива в невзрачно събитие: в началото на историята на Западна Европа битието на съществуващото се е явило за цялото τ течение като наличност, като присъствие... Битие значи присъствие. Но тази лесно произносима главна черта на битието, присъствието, след миг отново става тайнствена... Присъстващото – това е траещото, което влиза в не-скритостта и същностува в нея. Доколкото ние възприемаме съществуващото в неговото битие, доколкото ние, изразявайки се на езика на новото време, представяме предметите в тяхната предметност, ние вече мислим. Все пак ние мислим още не истински, докато остава непомислено това, на което се основава битието на съществуващото, когато то се явява като присъствие.

Произходът на същността на битието на съществуващото не е помислен... Затова ние питаме: какво значи да мислим?“ („Was heißt Denken?“, Heidegger 1954, 142–143).

За ‘откритост’ Хайдегер използва гръцката дума $\alpha\lambda\theta\epsilon\iota\alpha$, нескритост („За същността на истината“, 1993, 37). Светът не е скрит и няма къде да се скрие, както предполага Хайдегер. Откритостта не е самата истина, както е според гръцкото алетей. Нещо да е открито не значи да е ясно защо е така.

Феноменалното не може да е напълно ‘скрито’.

„В пространство-времето не са скрити същности, които се проявяват в явления. Те няма къде да се ‘кроят’ зад ‘явленията’, защото всичко пространствено е налице. Невидимото не може да е ‘същност’, защото не е ‘скритото’, а само допусканото. ‘Невидимото’ става нещо, когато се види, а преди това е само предполагаемо. А когато се види, то вече не е ‘невидимо’ и не е ‘вътрешно’ спрямо някакво ‘явление’ – то е пространствено и само е определимо като явление“ (*De-cogito*, § 277).

Светът не е ‘някъде там’ и още по-малко е ‘скрит зад явленията’. Светът тече заедно с нас. В това течение има прикрити слоеве, но те се разкриват пред окото и ума. Някои от неизвестните моменти на феноменалния свят могат да се окажат обикновени временни неизвестности. Но други остават неясни и стават дори по-неясни след научното си обяснение. Трудно е да се проумее кое е отвъд възможностите за проумяване.

Хусерл отнася откритостта на света към ‘естествено поведение на духа’. Чудото от тази позиция е онова, което се изплъзва от естествената нагласа. Но самата естествена нагласа не значи, че сме проумели света. Защото привличането на телата или изкривяването на пространството от масите остава неясно. Няма яснота относно това защо ‘гравитацията’ е привличане на телата, а не отблъскване.

Светът е странен в своята откритост, а не защото е скрит. Тази странност проблясва, когато усетим или проумеем ограничеността на откритото и неограничеността на неоткритото.

Причинност – опразване

В *Граници на науката* (Герджиков 1995, § 20) е проведен анализ на причинността, който възпроизвеждам отчасти: „Причината и действието са тъждествени онтологически. Това е ‘абсолютната необходимост’ на причинното отношение. Само така причинното отношение може да се запази. Но тогава то става излишно: тъждественото логически е едно. Причина и действие са едно. Следователно логическото изчистване на причинността я отстранява като категория за връзка между отделни събития“ (Цит. пр., 91).

Всяко причиняване изисква условията да са налице. Но какво са условията? Не са ли те други причини? И ако от една съвкупност от причини ‘следва’ някакво събитие, можем ли да гарантираме, че това е именно ‘следствие’, а не просто аспект от самите тези причини?

Просто не е възможно за всеки случай да фиксираме набор от условия, които да се спазят, и да гарантираме с това еднозначното настъпване на следствието от ‘причините’. Нали от нас зависи какви събития ще отчетем въобще, какви събития ще идентифицираме и наредим като последователни. Защото светът не е една верига от събития, а поток.

Каквито и условия да изберем, причината всеки път ще доведе до различно следствие, защото ние никога не ще сме изчерпили всички до една причини и условия, заедно с най-незначителните. Ако фиксираме определени причини и условия, ще получим винаги различно следствие, стига да имаме достатъчно фино наблюдение.

Ако ‘събитията’ са отделени от възприятието и потокът на нещата е непрекъснат, то ‘причинността’ не може да е ‘необходима връзка’, а е вид последователност, и то винаги несигурна.

Има локални последователности от събития. Например денят сменя нощта необхватно много пъти. Това ‘много’ е, разбира се, ограничено. Броят на завъртанията на Земята около оста си е ограничен от съществуването на самата Земя. Дните и нощите на Земята ще свършат, когато Слънцето угасне или когато Земята се взриви. Същото се отнася и за орбитите на планетите около Слънцето. Това значи, че степента на трайност на една регулярна последователност зависи само от трайността на човека – тя е мащаба за трайност.

Причината се корени в обособяването на вериги, т. е. разчленени събития, които водят към ре-синтез на живота.

Мисловен експеримент: релативизиране на причинността. Палим огън, дървата са мокри, вдига се дим. Ние знаем че когато запалим огън с мокри дърва, винаги ще последва дим. Това значи ли, че необходимо от огъня с мокри дърва следва дим? Не, не значи. Ако запалим огън с мокри дърва при температура 90 градуса, няма да има дим.

Ние ще си обясним това правилно с факта, че мокрите дърва мигновено ще се изсушат и няма да дадат дим. Но можехме ли да фиксираме предварително в условията, които участват в причиняването на дима от мокрите дърва, че няма да нагриваме дървата до 90 градуса? Можем ли да твърдим някога, че сме постигнали изчерпателно изброяване какво трябва и не трябва да е налице, за да задимят дървата? Разбира се, че не. Винаги можем да измислим начин да предотвратим дима, който не е бил предвиден в ‘забранените’ условия. Практически и теоретически елементите на събитието ‘горене на дърва’ са неизчислими, защото всяко нещо и всеки процес, който има пряка или непряка връзка с горенето на дърва, може да се причисли към процеса. Например към процеса ‘горене на дърва’ може да се присъедини гравитацията на Земята, която поддържа атмосферата и с това необходимия за горенето на дървата кислород. Може да се присъедини еволюцията, защото без да има еволюция, нямаше да има дърво, което

да се гори. Можем да причислим ядрото на клетка на дървото, което съдържа генетичната информация, ‘необходима’ за получаването на дългите въглеродосъдържащи и лесно горящи органични вещества в дървесните клетки. Така можем постепенно да обхванем целия свят. Хоризонтът на участващи в горенето на дърва ‘условия’ – неща и събития – няма край – той се разширява неспирно към обхващане на ‘всичко’. Но тогава ‘горенето на дърва’ няма да се отличава по нищо от другите събития, освен по това, че ние сме го избрали. То ще се разтвори в света.

Но горенето на дърва и дименето на огъня не са две събития и затова е безсмислено да търсим причина и следствие тук. Това е едно събитие. Където има огън, има и дим. Следващото събитие е не димът, а получаването на пепел. Но пепелта е част от горенето и също е обосновано да не я отделяме като ново събитие. Тогава новото събитие ще бъде вятърът, който отнася пепелта. Но този вятър няма връзка с горенето и не можем да кажем, че горенето е причина за отнасянето на пепелта. Тогава не е ли вятърът причина за отнасянето на пепелта? Но без да съществува земно притегляне, пепелта щеше да се разпръсне от само себе си, а вятърът изобщо нямаше да съществува. Кое тук тогава е ‘причиняващото’ и кое е условието измежду вятъра и земното притегляне? Няма ‘обективен начин’ да преценим, за да се наредят във формата на живот.

Причинността е описание, удобно за начертаването на траектории за събития, имащи отношение към нашия живот. Например за нас са важни събитията ден – нощ; пролет – лято – есен – зима; засаждане – растеж – узряване – оплождане при растенията; удряне – разбиване – раздробяване – ползване – за житото; изстрелване на стрелата – забиване – убиване на животно – за ловуването. Причинните вериги се конструират телеологично. Телеологията е източник на причинността в човешкия опит. Този ‘обрат’ е естествен в хода на изясняването, което се прави тук. Причинността се изплъзва от това да бъде необходимо следване при определени условия (Цит. пр., 89–93).

‘Закон на Природата’ – трайна светова форма

‘Законали’ в природата няма, но има *трайни форми в света*, които имат идентични динамики при идентични условия. Тази трайност надхвърля мярката на човека и се проецира като ‘вечност’. ‘Законали на природата’ са дескрипти, в частност уравнения между величини, определени от нас. Въпросните величини или качества са така избрани, че между тях могат да се прокарат зависимости, които важат за всички наблюдавани (измервани) случаи.

Законали не говорят за реални събития, защото поставят ограничителни условия.

Вместо ‘законали’ някои науки използват ‘форми’. Така е в биологията и отчасти в химията, в психологията, социологията, антропологията, лингвистиката.

Но и във физиката, където закони са уравнения между величини, не те, а наличните форми имат най-голямо обяснително съдържание. Уравнението за гравитацията, решено само за две тела, само по принцип обяснява Слънчевата система. Уравнението на Шрьодингер, решено само за водородния атом, само по принцип обяснява атомите и молекулите. Реалните обяснения са детайлни описания на уникални условия, взети като дадени. В конюнкция със законите те водят до обясняваните факти. Не законите на Нютон, а констелациите на скорости, разстояния и маси при валидност на законите, образуват небесните системи като Слънчевата система.

‘Законали’ са трайни форми в потока на промените. Реално не откриваме ‘законали’ (необходими зависимости), защото се оказва, че те са неточни и се ‘нарушават’. ‘Дълбока същност’ (‘фундаментален закон’) не е нищо друго освен: най-трайна форма. Трайните форми не са пряко видими, те са комплексни феномени, в които е налице едно определение. Така Нютон свързва в едно уравнение различни за възприятието феномени: падането на телата и движенията на планетите и ги обяснява с ‘гравитационна сила’. Айнщайн преопределя гравитацията и я отъждествява с ‘инертността’ в едно ново понятие: гравитационно поле. Тези все по-дълбоки теоретични понятия са все по-определени идентификации на множества наблюдения. Те не се подреждат в една линия, а образуват серии с прекъсвания. Появяват се

радикално нови понятия и се тръгва в друга посока. Ние дефинираме трайни форми, усилваме определенията и преопределяме формите.

Унификацията на обяснението е езикова организация в референция към света. Ние намираме ‘сили’ и ‘взаимодействия’ в природата и свеждаме безброй форми и промени до няколко различни сили – взаимодействия. Съвременната наука ги определя като гравитация, електромагнетизъм, силни и слаби взаимодействия. Търси се обединителна теория, която да ги сведе до един принцип. Но такъв принцип отново ще бъде необясним. Този процес е експанзия, развитие на концептуална организация. Върви се към все по-определени и обхватни понятия (форми), което се установява във все по-точни описания и обяснения на наблюдавани феномени.

Този процес не е различен от всеки процес на подреждане. ДНК – РНК – белтък е верига на ресинтез на клетката и представлява свръхсложна организация от изходни елементи – макромолекули на ДНК и РНК и мономери – АТФ, ДНК-полимераза, аминокиселини. Клетките се размножават в своята форма. Но други клетки се разпадат в същото време. Организмът като цяло се самоорганизира, но се и разпада. Това самоорганизиране запазва (ресинтезира) живата форма.

Науката се организира на все по-високо ниво. Откриват се нови факти. Създават се нови теории. Проектират се нови експерименти. В същото време отпадат, опровергават се, разтварят се досегашни понятия, хипотези и теории. Човешкото познание също е организация. То ресинтезира човешката форма. В него няма разлика между ‘познание’ и ‘реалност’. Налице е една експанзираща организация на езиковото представяне. Ресинтезира се описанието на света. Науката се развива в определени фази на историята, а в други е налице свиване, импансия, когато това описание се изоставя и руши. Но в нито един момент не настъпва радикално обяснение – едно въображаемо извеждане на феноменалния свят от нещо друго, което при това да се яви в опита и да удостовери върховното описание-обяснение. Потвърждение е последният радикален опит за Единна теория (Струнната теория), която вече не се разработва поради непреодолими емпирични трудности – липса на еднозначни експериментални потвърждения, и теоретични трудности – липса на математическа и понятийна пълнота и съгласуваност.

Не е възможно да изведем света, какъвто е, от нещо друго. Светът е този, който обяснява – ние наистина определяме прогресивно формата на света, но ‘отвътре’, от позиция на самия свят. В този смисъл познанието не е трансцендиране. В този смисъл феномените са единствения извор, който осмисля което и да е обяснение. Светът винаги остава без ‘основа’ – развива се обаче организацията на езиковото му изразяване в посока към единно изразяване в една система.

Загадки няма – самият свят е загадка. В света няма непостижими неща, непостижими дълбочини, както няма завинаги скрити същности. Самият свят е непостижима загадка в нагласата на учудването от *таквината* на света.

Някои ‘загадки’ са празноти или пропасти в описанието и обяснението. Ако заменим по-слаби описания с по-силни, използвайки по-добри теории, ‘загадките изчезват’ и е налице откритие. Откриваме нови феномени, както Галилей е видял с нов телескоп повърхността на Луната или както с електронен микроскоп виждаме нишката на ДНК, а с рентгеноструктурен анализ е възпроизведена най-вероятната стереохимична форма на тази молекула. Откриваме нови уравнения и разчитаме нови структури в живите клетки. Те свързват досега разпокъсани групи феномени или именувани обекти и процеси.

За всяка сетивност са възможни изрази, като държим сметка за това, че езикът е рядко едно към едно отнесен към света. Когато опитът е уникален и не може да се възпроизведе от други хора, неговият изказ е неясен. Когато на слепия му се описва червен цвят, това си остава загадъчно за него.

Светови граници и ‘дупки в света’. В света няма абсолютни граници, но има пропадания между формите, които навярно са задълбочени от думите и описанията. Такива са: психично – физично, мой ум – чужд ум, една форма – друга форма (произход). Не виждаме виждането на

другия. Не намираме психично в тялото. Не намираме къде ‘умът’ се свързва с ‘тялото’. Без съмнение това са пропадания, които са зависими и от описанието, но и без думите ние усещаме тези неизвестности.

Поучително е в тази ситуация да погледнем какво казват другите култури в своите езици. Дали разпознават същите загадки, неясноти, неизвестности? Дали намират същите ‘дупки в света’?

Тайно знание няма. Тайно знание няма, освен ако е недостъпно за нас. Тайното знание няма друг източник, освен сетивния опит (или гранични опитности), който ни е по принцип достъпен. Всички легенди за криене на свръх-знание от същества на хиляди години: в състоянието ‘сомати’ в пещери в Тибет или в астралното пространство са непотвърдими, без това знание да се намери и покаже на хората по несъмнен начин.

Няма езотерично знание. Мистичните състояния са феноменално неопределени и езиково проблематични. Вкоренени навярно в архетипни форми (Юнг), те са силно неопределени. Тяхното изказване, описване и обяснение ги полага в концептуални рамки, в теории. Такива са световните религии и местните митологии. Те са спекулативни, защото остават отвъд достъпни наблюдения, споделими с всеки наблюдател. Боговете поначало се приемат за непознаваеми и въпреки това само в няколко големи религии те са запазили статуса си на такива. В огромната маса вярвания божествата са персонифицирани и имат свои ‘биографии’.

Друг ред мистични символи са ‘Единно съзнание’, ‘Сливане със света’, ‘Изчезване на Аз-а’, ‘Разтваряне в безкрая’, ‘контакт с Абсолюта’, ‘Откровение’...

‘Загадъчното’ и ‘Мистичното’. В сетивната тъкан на света преди намесата на думите няма логика, няма мисъл, няма необходимост, няма нищо, което да говори, че светът трябва да е такъв и ние трябва да сме такива и тук.

Мистичното като ‘отвъдно’ на този свят може да се посочи само отрицателно:

- не е от този свят;
- има различно ‘пространство-време’;
- не е изразимо;
- не е ‘човешко’;
- не е битие, нито небитие.

Цял ред отрицателни определения се дават в апофатичното християнско богословие, във Веди и Упанишади. Тези отрицания не са логически, както и не са диалектически. Те са само огледални проекции на определения на познатия ни свят. От тях не следват противоположни положителни описания.

Положителните описания на ‘мистичния опит’ са неадекватни. Те описват ‘отвъдни’ феномени с езика на ‘отсамни’. Такива почти непотвърдими в експеримент опитности като NDE (Near-Death-Experience) са проектирани неизбежно в конвенционалния език, а и възприятията се запомнят изтълкувани в представи от този свят. Самите понятия за отвъдно и отсамно са пространствено-подобни, а пространството е форма на нашия свят.

Другите същества. За да живееш в друг свят, трябва да си друго същество.

Можем разумно да предположим, че близките до нас живи форми, чиито сетивни органи са като нашите, виждат, чуват, обоняват и вкусват като нас или подобно на нас. Но знаем от опит, че кучетата усещат много повече миризми от нас. Котката протяга лапичка към висок стрък трева. Какво тя изпитва в този момент? Въпрос без ясен отговор.

Да се говори за ‘човешката форма на сетивното’ едва ли може някак ‘трансцендентно’, извън тази форма. Не може да се сравни от човешки позиции човешкото и кучешкото, ще се сравни онова, което виждаме у едно куче, тялото и поведението му и ще го съпоставяме с човешкото, но без да знаем наистина какво става в неговата ‘душа’. Например как миришат онези миризми, които то възприема и различава, как изглежда неговата цвeтова или без-цветна гама, как усеща емоциите на хората и себеподобните...

Ние не можем да знаем никак ‘обективно’ защо даден свят, например този на хората, е именно такъв, с тези звуци, цветове и миризми. И все пак можем да огледаме от позиции на самия този свят неговите предели и оттук форми.

‘Същества от други светове’. Ние очакваме да стане едно футуристично чудо – да намерим форми на живот и разум на други планети. Не си даваме сметка, че светът, който възприемаме, е напълно определен от нашата собствена форма на живот – човешката. И ако някога контактуваме с неземни същества, без съмнение ще са много по-различни от всичко, което намираме като хора на Земята – мекотели, насекоми, птичечовка... На Земята ние даже не виждаме най-многобройните форми на живот – едноклетъчните. Всяка минута в нашето тяло се раждат и умират милиони малки индивиди, без да забелязваме това, но очакваме да видим първия извънземен, който ни посети, и да поразговаряме върху пътищата на живота и разума.

Как очакваме да видим на друга планета зелени човечета, разплути чудовища или мислещи огромни насекоми? Самият термин ‘извънземен’ (ЕТ) говори за безкрайната наивност на естествената неотнесена позиция – сякаш онези същества възприемат същата Вселена, галактики, слънчеви системи и планети.

‘Извънземен’ е негативно определение на същества, които живеят на други планети. Но онова, което ние възприемаме като ‘планета’, ‘земна повърхност’, ‘водна среда’ и т.н. е валидно за нашия земен набор от живи форми. ‘Какво възприемат’ и ‘къде живеят’ ‘извънземните’, ние не можем никога не само да знаем, но и да си представим, с нашите този светови представи.

Най-вероятно ние навсякъде ще виждаме мъртви планети, осеяни с камъни и прах, с някакви скали на хоризонта. И дори по силата на неясно чудо на тези планети като на нещо независимо от нашето възприятие да има форми на чужд живот, ние ще го възприемем само като някаква странна аберация, неясно явление, или пък като живи биологични тела с видима форма.

Същото се отнася и до евентуалните ‘пришълци’ от други светове. Ако са тук, те едва ли ще се явят в образ, а най-вероятно ще са доловими в самата периферия на възприятието, като странни и неразпознаваеми явления или перцептивни аномалии на отделни хора.

Всички човешки представи (фантазии) за други светове са само комбинации на фрагменти от пространство-времеви явления в този свят. Всички представи за разумни същества от други светове са антропоморфни или взети от формите на живот в нашия свят.

Возприятието на друго, нечовешко и особено неземно същество, е извън представимото. Ние не знаем даже ‘как изглежда’ ‘ултравиолетов цвят’ или ‘как се чува’ ‘ултразвук’. Ние нямаме право даже да наречем тези усещания ‘виждане’ и ‘чуване’ – нали в зависимост от спектъра имаме звуци, радиовълни, светлина.

„Възможни светове“

‘Възможни светове’ – Крипке (Saul Kripke. “Naming and Necessity 1972) Някои логици разработват темата за ‘възможни светове’. В този план ‘възможен свят’ е логико-онтологическа конструкция. Логическата митологема е: логическите закони и някои други положения важат за всички възможни светове. ‘Необходимо верни пропозиции’ са онези, които са верни във всички възможни светове. Например „ $2 + 2 = 4$ “; „Всички ергени са неженени“. Все пак трябва да уточним, че не във всички светове има ергени, а може би в някои светове няма и числа.

Не е необходимо твърдение, че парижкият еталон за метър е равен на един метър. Но във всеки възможен свят дефиницията, името, се запазва. Името може да се разшири чрез описание и тогава то е посочване, а не ‘описание’ на качества. Не може да се опише пълно и точно ‘значение’ и ‘референт’ на името. То се създава за отделяне, а не за описание (Ibid.).

Това е точно така. То е очевидно така и няма нужда от специални дискусии по въпроса. Но ‘по дефиниция’ не е ‘необходимост’ в свят. Дефинициите се спазват в същия контекст, но търпят промени. Те не са ‘необходими’ в никакъв смисъл. Дефинициите могат и следва да се променят, защото някои дефиниции са по-добри от други. Те не са аналитични в смисъл на тавтологии – те са кратки описания, а описанията са синтетични. Дефинициите на

математически обекти изглежда са независими от нашия свят и сякаш се отнасят до ‘всички възможни светове’. Никой не знае какво ще да е това ‘възможен свят’, но логиците смятат, че в този свят непротиворечието е закон.

Не е нужно да се мисли за други светове обаче, за да се види, че непротиворечието не е закон, не е принцип, не е форма в света. Непротиворечието е само изискване на речта да не казваме с една дума две различни неща в един и същ разговор. Да запазваме тъждеството на думата с нейния референт. Много по-детайлен анализ на логическата относителност е направен в *Философия на относителността* (2008).

Преход през света? За да преминеш в друг свят, трябва да умреш и да се родиш. Разбира се, тук се говори само метафорично. Представата за раждане е изцяло зависима от нашето раждане в този свят. Ако човек се прероди, той ще бъде друго същество и не е ясно какво от него ще пази идентичност, за да има смисъл изразът: „той се прероди“.

Стремежът към отвъдното се проявява у хората с неприемането на смъртта, с привличането от непостижимото, от другия свят. Това е духът на приключението, търсенето, творчеството, нагласата към предел, излаз, пробив. Бъдещето, пътуването във времето, пътуването в друг свят, са магнетични. Парапсихологията и чудесата са магнетични.

Това, което дава сила на хората за излаз извън наличното, не служи на нищо земно. Ние, хората, нямаме нужда да местим предмети и да четем мисли, за да живеем живота в този свят. Дълбокото желание да преодолеем физиката на нашия свят е стремеж към друг свят, с който ‘може би имаме забравена връзка’. Това трябва да е свръх-светова природа или корен на нашия живот. Навярно искаме ‘да се върнем оттам, откъдето сме дошли тук, в свят без болки’.

Да обиколиш даже цялата земя, да надникнеш в най-екзотичните кътчета на тази планета, ти няма да се приближиш към изначалната си цел. Всеки път ще изпитваш празнотата на приключението. Дори да отидеш на Луната или на Марс, отново ще си в това тяло и в един свят на същата физика.

‘Светове’. За светове се е говорило, говори и ще се говори, докато има хора. Има едно особено, чисто рационалистично разбиране за светове, което намираме у Готфрид Лайбниц. Неговите монади са малки ментални единици, затворени една за друга, но хармонизирани в един съвършен свят. ‘Възможните светове’ за Лайбниц са идеи в ума на Бог. Този свят за Лайбниц е ‘най-добрият от възможните светове’.

Можем да наричаме каквото си искаме ‘свят’. Можем да наричаме ‘свят’ Вселената, една планета с нейната звезда, светът на едно същество, множествата математически обекти, културата на циганите или една личност с нейния ‘вътрешен свят’. В будистката митология има няколко свята, в които живеят различни видове същества. Пролиферацията на думата ‘свят’ не изяснява въпроса за светове. А най-малък шанс имат абстрактните логическо-математически структури, защото те са очевидни създания на хората в нашето пространство-време и с нашите възприятия на отделни форми и множества.

‘Възможните светове’ е фикция, защото ние сме в един реален свят и всичко извън него е толкова неясно, че дори да го наречем ‘нещо’, пак използваме дума от привичното обкръжение. Не можем да си представим истински един различен от нашия свят.

Образите – феноменални форми

На гръцки εἶδος значи гледане, гледка, изглед, външност, вид, образ, фигура. Философът Платон използва думата за невидимата форма в един идеален свят.

Формите на света осъзнаваме като образи. Образът е онова, което се оформя в сетивния поток. Светът се възприема като цяло от форми, образи. Този свят е човешки. Светът се разпада в без-образност, когато губим съзнание, когато заспиваме. Образът изчезва при увеличение – той е виртуален спрямо ефирната си реалност.

Къде са образите?

Не в главата, или в ‘духа’. Образите не се намират, а синтезират своето определено пространство. Перцепциите подреждат перцептивното пространство, сънищата – сънуваното пространство, математическите обекти – математическото пространство.

„Образите са отражения (презентации)“. Това е жилаво положение, вкоренено и в съвременната наука. „Образите са оригинали“. Това е платонизъм, който отчасти е актуален за математици и логици „Образите са проекции“. Това е допълнително твърдения в неврофизиологията и в психологията. Примерно болката се ‘проецира’ от мозъка на върха на пръста на ръката. Червената ябълка се проецира ‘върху’ ‘самата червена ябълка’. Какво става? Не е налице една червена ябълка-оригинал и една-копие. Значи няма отразен и проектиран образ. Има една форма и тя е възприетата ябълка.

Няма проекция, защото няма проектор и образ, който да се проецира. Даже представният образ, създаден ‘в мен’, се локализира не в проецирано пространство, а в собствено. Няма ‘червено’ ‘в духа’, както допуска Джон Лок или Джордж Бъркли. Червеното не е отражение или проекция, както не е и нещо ментално, но не физическо, или физическо, но не ментално. Образът е част от света, светова форма. Той няма ‘оригинал’ и значи не е образ. Той е просто феномен.

Реалност и илюзия

„Светът е реален“.

„Светът е илюзорен“.

И двете изказвания са празни опитно. Защото реалността и илюзорността са релативни – те не могат да се установят във от съотнасяне. Примерно по отношение на будуването сънуването е илюзорно.

Когато обаче целият свят се определя като ‘илюзия’, тук се предлага една дименсия във от света, там, където въпросната илюзорност се вижда като илюзорност. Това може да бъде боддхи, нирвана, ниродха, където реалността е чист ум, на екрана на който се прожектира света.

Да наречем света илюзия просто така, във от индийския или будисткия контекст, е объркване. Защото западният ум мисли илюзията като нещо, съотнесено със светова реалност. Именно от реалността на света се заключава за нереалността, илюзорността да речем на съновидението или на въображението, в западния ум.

Да видим нещо като илюзия значи да се издигнем над неговия контрол върху ума, неговото доминиране, налагане, принудителност над ума.

Но какво значи издигане и контролиране?

Това не е да смяташ, че нещо е илюзия, и отново да си зависим от него. Ако видим, че храненето е илюзия, трябва да можем без хранене.

Реално и илюзорно като обикновени понятия се състоят в различни степени на жизнена валидност, сила, енергия на нашите представи и мисли, проекти и действия. Сънуването е илюзорно спрямо будуването. Видимата пустиня е реална спрямо илюзорния оазис в миража. Нормалното виждане е реално спрямо илюзорното халюциниране.

Как различаваме реално от илюзорно?

С това, че илюзорното не ресинтезира цялостен живот. Онзи, който се устремява към миража, ще си остане жаден, защото няма да намери вода за пиене. Онзи, който не различава сънуване от будуване, няма да се ориентира в света. Онзи, който получава халюцинации, не може да оцелее в тях, без да се върне към нормално възприятие. Онзи, който вярва в невярна теория, няма да успее в практиката.

Реално и илюзорно не се определят от наши понятия, а от жизнения смисъл на нещата – илюзията ни води към загуба, хаос, смърт. Илюзията се оказва илюзия, когато ни доведе до отслабване, болест, страдание, смърт при положение, че е имало друг път, ако изберем реалното. Това не значи, че реалното е безусловен живот, а е по-жизнено и силно от илюзорното. Реалното също може да се окаже илюзорно в плана на прехода в друг свят. Реалният живот е краен и отиваме в смърт през болки, страдания, болести.

Грешката е въпрос на степен, въпрос на обстоятелства. Няма безусловно погрешно или илюзорно живеене. Но там, където всички виждат едно, а аз виждам друго, най-вероятно се лъжа.

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Известна със слогана „Investing in the future of Bulgaria“

По-реалните неща имат повече енергия и това се вижда в тяхната действителност, в това, че оказват съпротива, действат.